

„Életrajz helyett azt kerestem, melyek voltak életének, munkásságának meghatározó fordulói, remélve, hogy a jelképes háromszögelési pontokról végigtekintve egységes kép alakul ki, s talán az sem hiú remény, hogy az egymásba fonódó fejezetek közelebb visznek Babits rejtelmes világához, átváltozásaihoz.” (11.) Így határozza meg Csányi saját kötetének műfaját, ami nem könnyíti meg a recenziót, de még az átlagolvasó dolgát sem. Ugyanis másképp olvasandó egy kronológiai sorrend szerint szerkesztett, különálló tanulmányokat magába foglaló kötet, és másképp az, amely „egységes kép” kialakítására törekszik. A századforduló Szekszárdját bemutató és a családi krónikát felkutató írástól kezdve, Babits szerelmeinek történetét összefoglaló esszéeken keresztül, betegségét, majd utóéletét taglaló tanulmányokig a kötetben tagadhatatlanul biográfusi igénytel követik egymást az írások. Azonban a tanulmányok között gyakran vannak átfedések, zavaróak a kötetben belüli időrendi előre- és hátraugrállások, és meglehetősen, hogy egyik írás végén van összekötő, átvezető mondat a következő írásra, a másik végéről hiányzik. Például a *Családi krónika* utolsó mondatának nincs más funkciója („De előbb el kellett mennie Itáliába.”), mint az, hogy bevezesse a következő, *Itália és Pannónia* c. írást. Vagy legyenek a tanulmányok önmagukban teljesek és egészek, és akkor nem várjuk el azt, hogy a kötetben belül illeszkedjenek egymáshoz, vagy mindvégig tartsák meg, fonják tovább

az egymásra utalásoknak akár csak laza, de tisztán kivehető hálóját.

A kötet címe is, *Babits átváltozásai*, a biográfiai jelleget erősíti. Egyrészt magában foglalja azt az állítást, hogy Babitsnak átváltozásai voltak, sőt azt is: ezek olyannyira jelentősek, hogy egy kötet szervező elvévé válhattak. Magát a szót sem tartom szerencsésnek, ugyanis ha valami ‘átváltozik’, akkor semmit sem őriz meg korábbi önmagából, ezzel szemben Babits életművének éppen a hagyományokhoz való hűség, a folytonosságot megőrző önmarcangoló továbblépés az egyik alapvonása. Másrészt a kötet címe és a szerkesztése azt is sugallja, hogy lapjain Babits életének minden lényeges fordulója, „jelképes háromszögelési pontja” számbavétegetett. Néhány alapvetően fontos jelzőlc azonban nincs kitéve, sőt még a helye is csupaszon maradt az egységes térkép megrajzolása közben. Nem kisebb dolog hiányzik, mint a világháború megrázkódtatásának érzékeltetése; valamint még csak említve sincs a Babits életében szintén rendkívül fontos Baumgarten-kuratórium. Egy közömbösebb, tárgyilagosabb cím e félreértéseket kiküszöbölhette volna, s zavartalanul előtérbe kerülhettek volna Csányi László Babits kutatásokban gazdag tudósi életének erényei. Az, hogy lankadatlan energiával gyűjtötte az adatokat, emlékeket, és hogy változó viszonyok között változtatlan hűséggel tartott ki, az ő szavaival élve, ifjúsága egének egyik „legfényesebb csillaga mellett”.

Kelevéz Ágnes

LŐRINCZY HUBA: „...SZEMÉLYISÉGNEK LENNI A LEGTÖBB...”

Márai-tanulmányok. Szombathely, Savaria University Press, 1993. 229 l.

Több szempontból öröndetes a századforduló, Ambrus Zoltán életműve kutatójaként, igazságosan szigorú kritikusként (el)ismert Lőrinczy Huba tanulmánykötetének megjelenése. Kezd-

jük talán messzebről. A felsőoktatás átalakulása-átalakítása folyamatának feltehetőleg egyik legfontosabb eredménye lesz – lehet: a Budapest-centrikusság megszűnése. Arra (is) gondo-

lok, hogy a vidéki egyetemek–főiskolák–múzeumok „actá”-iról eddig nemigen vett tudomást a szakkutatás, a bibliográfiai regisztrálás messze nem azonos a felhasználást jelző kritikai el-sajátítással. Még az olyan kiváló irodalmi folyóiratok, mint az Alföld, a Tiszatáj, a Jelenkor vagy az Életünk, nem is szólva a Forrásról vagy a Dunatájról, sem tudják (hiszen nem ez a feladatuk) pótolni a tudományos szakajtó biztosította szakmai nyilvánosságot. Így a „vidéki” kutató is Budapestre küldte fontosnak vélt, terjedelmesebb (és láb-jegyzetelt vagy elméleti jellegű) kéziratait, köteteit, hiszen csak ott léteztek a kiadók. Nem vigasza egyetlen „vidéki” kutatónak sem, hogy ez a fajta, nehézségesen, olykor tudatosan megnehezítetten, ám működő kiadási forma lassan-lassan megszűnni látszik. Ezzel párhuzamosan azonban nem csökkent a kutatói kedv, és az alapítványok, a helyi kezdeményezések, az egyetemi–főiskolai autonómia és vállalkozói szándék biztosította-sugallta törekvések egyre inkább az előtérbe állítják az egyetemi–főiskolai (nem pusztán jegyzet-, hanem) könyvkiadást (is). Szombathelyi dicséretes példájának eredménye Lőrinczy Huba rendszeresen vezetett Márai-olvasmánynaplójának kötetbe szervezése, a kötet ízléses kiadása. Olvasmánynaplót említettem, hiszen a kötet keletkezésének histórikumához tartozik, hogy a szerző az Akadémiai és a Helikon Kiadó, illetőleg Vörösványék vállalkozásának egy-egy darabját a megjelenést követően ismertette az Életünk hasábjain (az első írás még a Tekintetben látott napvilágot). A szintén dicséretes módon névmutatóval (!) el-látott kötetben négy ciklusba rendezve sorakoznak a tanulmányok: az eligazító, célkitűzést jelölő előszót az „Élet-elvek és irodalomfelfogás” követi (itt a *Füves könyvről* és az *Íhlet és nemzedék* című esszékötetről olvashatunk), majd a „Minden napló menekülés” című fe-

jezet Márainak 1943-tól 1975-ig vezetett naplóját mutatja be öt tételben; ezután a „Regényes életrajzok” cím alatt írásokat lelünk az *Egy polgár vallomásai-ról*, a *Föld, Föld...-ről*. Végezetül a „Regények” sorozata a *Csutora*, a *Válás Budán*, a *Szindbád hazamegy*, a *Vendégjárték Bolzanóban*, *Az igazí–Judít... és az utóhang*, valamint a *Béke Ithakában* című alkotások elemzését adja.

Már előljáróban le kell írnom: Lőrinczy Huba érzékenyen olvas, számos jó megfigyelése van, mindenképpen számottevően gazdagítja az örvendetesen szaporodó, Márairól szóló szakirodalmat. Természetszerűleg érződik némi alkalmyszerűség az írásokon, a szerző egyes művekről szól, viszonylag keveset utal az életmű egységét reprezentáló (és Máraira különösen jellemző, helyenként modorosságnak, önisméltésnek megbélyegzett) önidézetekre, szüntelen áthallásokra az egyes művek és az életmű más darabjai között, esetleg olyanokra, amelyek az életműsorozatban még nem jelentek meg. Ugyanakkor gondos filológus olvassa a könyveket, nemcsak a kiadói jegyzetelés esetlegességeit teszi szóvá, hanem a Márainál nem túlságosan gyakran előforduló tárgyi vagy egyéb vétségekre is fölfigyel. Más kérdés, hogy ezek a vétségek a szövegromlás, az emigrációban nehézségesen működő kiadás, lektorálás számlájára írhatók-e, vagy pedig valóban Zrinyivel mondható el: néha még a nagy Homérosz is alszik. Lőrinczy Huba mindvégig szövegközelben marad, szöveget értelmez, megkísérli, hogy Márait néhány elődjével és kortársával szembesítse, esetleg kortársi szellemi áramlatokkal rokonítsa, egyszóval rokonszenvesen lép túl a maga választotta határon: nem pusztán leír, bemutat, regisztrál, minősít (nem titkolja ugyanis el, hogy nem mindegyik Márai-mű: remekmű!), hanem azzal a szándékkal fog íráshoz, hogy a lehetőségek szerint megkeresse

Márai helyét egy szélesebb, magyar irodalmi kontextusban. Ezért mondható rendkívül szerencsésnek az a körülmény, hogy a századutó-századelő kutatója veszi kézbe Márai kötetét. Márai több ízben leírta, mennyit köszönhet a századforduló kismestereinek: első, sokáig egyetlen írása a Nyugatban Török Gyuláról szól, mielőtt emigrált volna, hetekig forgatta Lovik, a Cholnokyak, Szini Gyula könyveit, s mint Lőrinczy Huba szemléletesen és meggyőzően állítja, Ambrus Zoltánnak is köszönhetett Márai egyet s mást, nem is szólva Krúdy Gyuláról, akinek több – lírai hangú – újságcikkben, egy Krúdy-könyvhöz írt utószóban, nem utolsósorban pedig a *Szindbád hazamegy* című műben állított emléket, olyképpen, hogy benne egy „jelet hagyni akaró” művész elmúlt-Magyarország látomását, turgenyevi erejű lírai groteszkeket szerző elégiusát láttatta. Egyszóval az *Egy polgár vallomásai* első kötetének világát kereste, lelte meg a századfordulós, nem annyira az őrzővé vált polgárságról, mint inkább a régi udvarházak legutolsó gazdáiról, a kivágandó cseresznyés kertek méla tulajdonosairól, az eltékozolt „Balóthy”-domíniumokról szóló írásokban.

Ide még egy megjegyzés kívánkozik. Lőrinczy Hubának is feltűnik, hogy Márainak Jókai mindvégig kedves írója maradt. Talán érdemes lenne azon is elgondolnunk, hogy miképpen látta Márai (Krúdy közvetítésével és a századfordulós kismesterek „interludiumai” beiktatásával) a Jókai-világot, a tisztalelkű Berend Ivánét éppen úgy, mint a „kiskirályok”-ét, a hazafias áldozattal bűneit vezekelő magyar nábobét éppen úgy, mint a „valami nincs rendben” sejtelmeit korán érző Habsburg-főherceget, aki megkereste a szigetét (Márainak is témája lesz!), „ahol a pénz nem isten”. Márai az *Ihlet és nemzedék* című tanulmánykötetébe is fölvette és *A tegnap ködlovagjai* címmel látta el be-

vezetésnek készült írását a Thurzó Gábor szerkesztette tanulmánykötethez, amely éppen Márai kedves korszakának íróportréit mutatta be (Sőtér István Krúdy-tanulmánya érvül használja Márai *Szindbád hazamegy* című regényét a tanulmány „főhőse” művészetének jellemzésére!). Lőrinczy Huba másutt Dilthey hermeneutikájával hozza párhuzamba Márai értekezéseinek magyarázó-kifejtő módszerét, nem tagadva, hogy az írói világszemléletnek más összetevői is vannak: Schopenhauer, Spengler, Nietzsche, Ortega (a magam részéről Unamunót is hozzáténném, akit Márai személyesen ismert, Párizsban több ízben ültek egy asztal mellett – meg Madariagát). Egyszóval: Márai művészetének, élet- és írószemléletének egyik igen lényeges forrásvidékére kalauzol ennek a forrásvidéknek avatott kutatója, Lőrinczy Huba. S minthogy egyes művek bemutatása a feladata (egy irodalmi folyóirat nagyvonalú, sorozatot biztosító gesztusa ellenére is kötött a terjedelem), aligha lenne jogos az az „elvárás”, amely egy, a századforduló és Márai tárgykörébe vágó összefoglaló tanulmányt igényelne ettől a kötetől. Kívánságképpen azonban megfogalmazható: Lőrinczy Hubától várom annak felderítését, mit köszönhet Márai ezeknek a kismestereknek, külön Ambrus Zoltánnak, méghozzá éppen az elbeszélőt és elbeszélést elbizonytalanító, az álom és valóság egybejátszatásán munkálkodó szerzői magatartás tekintetében; és még talán az sem tartozik a leghetlelenebb kívánságok közé, ha a Lőrinczy Hubától ezúttal csak érintett Márai-Kosztolányi-viszonyról is a jövőben többet szeretnénk olvasni (méghozzá az ő tollából). Annál is inkább, mivel a könyv szerzője az Ambrus Zoltántól Kosztolányi Dezsőn át Ottlik Gézáig ívelő vonulatba sorolja Márait, akinek „érdemei a magyar epika korszerűsítésében igen jelentékenyek” (messze-

menően egyetértek ezzel a megállapítással). Egy további elemzés talán majd rávilágíthat arra, hogy milyen mértékben „követi” Márai, ideértve a *Szindbád hazamegyet*, Krúdy írásművészetét; a vendégszövegek, a Krúdy-figurák megidézése, Krúdy vendéglői időzéseinek megjelenítése vajon Krúdyt vagy a Márai által látott-láttatni akart Krúdy-világot írja le? E világ az irodalmi hagyományban konvencionálisra vált, ám Márai ennek a konvencionális ellenében emelte jelképpé Magyarország-víziója keretében. Lőrinczy Huba szép elemzése utal Márai regényének többszörösen parodisztikus jellegére (Angyalosi Gergely a pastiche műfajába sorolta ezt a Márai-művet); szól továbbá a szerző Márai szeretetteljes ironiájáról. S mindenképpen indokoltak tetszenek kérdései: „kiről is szól ilyképp e pazar kisregény? Krúdyról? Szindbádról? Márairól?” S a válasz így hangzik: „Mindhármójukról – és egyikőjükéről sem, hanem egy fiktív figuráról, amely (aki?) mindnyájukhoz hasonlít, s valamennyiüktől különbözik.” Majd alább: „szemfényvesztés”-t emleget Lőrinczy Huba a szónak művészi értelmében (Tauschung – mondták valaha régi esztétikákban), a regény „főhőse inkább káprázat, elfoszló tünemény, mintsem valóságos, azonosítható személy”. Bizonyára lesz még alkalom arra, hogy visszatérjek erre a kérdésre. Ezen a helyen csak annyit, hogy egyáltalában nem meglepő a regény világának tárgyi hitelessége, az emlegetett kávéházak, kocsmák, a közös borozások alkotják a regény epikai hitelességű rétegét. Tudjuk, hogy alapos anyaggyűjtés előzte meg ennek a regénynek elkészülését, Márai ismét bejárta azokat a helyeket, amelyek a regény valóságosnak tetsző színhelyét alkotják. De bejárta olyan értelemben is, hogy elolvasta Krúdy Gyulának azokat a műveit is, amelyek közvetlenül belejátszottak az esemény-sorba. Itt jegyzem meg, hogy a regény-

ben a Szindbád utolsó írásának feltüntetett írásmű a valóságban a leginkább *A pénteki vendég* című novellával azonosítható, különös tekintettel a halfogyasztásra, mint szimbolikus erejű novella-témára. Az azonban a kutatásnak csak első állomása lehet (és inkább egy kritikai kiadás jegyzetanyagához szolgáltat adalékokat), ha földerítjük mindazokat a „reáliák”-at, amelyek azért nem pusztán háttérinformációként kaphatnak szerepet a kutatásban, hanem a valóságot az álommal egy szinten érzékelő írói módszer szerves részeként. Ne felejtjük, hogy maga Márai jellemzi ekképpen Krúdy Gyula művészetét: „Nem ismerek írókat, aki olyan csalhatatlan biztonsággal érzékelt volna a valóságot, mint ő, s ugyanakkor olyan öntudatosan megtagadta volna a valóság törvényeinek érvényét az élet mélyebb térfogata, az emlék, a vágy és a képzelet birodalma fölött.” Részben ezzel a felfogással hozható kapcsolatba Márai nemzetnevelő-pedagógiai hajlamainak, szerepvállalásának minősítése. Lőrinczy Huba erről is tanulságos és megszívlelendő sorokat vet papírra, rámutatva a kettősségre, amit Márai akadémiai székfoglalójában is föllelhetünk a *Szeptember végén* és a *Nemzeti dal* értelmezésekor. Ehhez teszem hozzá, ugyancsak *A tegnap ködlovagjai* című kisesszére hivatkozva, hogy Márai sem látta nagyon másként az írói „szereposztást”. Elsősorban a századvég, századelő elfelejtett és feltámasztásra érdemesített íróira hivatkozva alkot Márai művésztipológiát. Az egyik típus a „csak írók”-é (az idézőjel Máraitól származik), a másik típusba sorolja a „magyar lángész”-t. Ady Endre és Kosztolányi Dezső „szerepének” konfrontációja után jut el a pontosabb megkülönböztetéshez: „Tetemre hívni egy nemzetet, lehet mély erkölcsi parancs egy író számára, de mindig csábítóbb szerep, mint egy életen át és művön át következetesen végigvitt gyomláló és

alkotó munkával nemesíteni egy nyelvet, tisztázni a mellékmondatok szerepét, vagy feltárni, példával és gyakorlatban, az irodalmi kifejezés új lehetőségeit. A zseni, aki a társadalmi szerepet vállalja, legtöbbször nem ér rá e kicsinyes építő munkára. A »csak író« dolga marad hát, hogy félhomályban építse azt a szellemi szintet, melyen a magyarság megállhat és megmaradhat a világban.» Aligha kétséges, hogy melyik írotípus állt közelebb Máraihoz, de az sem kétséges, hogy történelmi színművének János mestere módján nem egy ízben maga is rákényszerült a társadalmi szerepre, jórészt ezt tette újságíróként, különös hangsúllyal az 1940-es esztendőekben, majd az emigrációban, a Szabad Európa Rádió munkatársaként. Természetesen Márai írószerep-felfogása is igényli a további elemző vizsgálódást, a följebbi néhány sorral koránt sincsen kimerítve ez a Márait minduntalan keserves válaszu-
tak elé állító probléma.

Lőrinczy Huba saját kötetét – írtam már – olvasónaplóként aposztrofálja, módszeréről pedig ekképpen nyilatkozik: „szövegközpontú és szövegtiszta”. Igyekszik feltárni a tágabb és a szűkebb kontextust, „a lehetséges vizsgálati szempontok közül számunkra a poétikai és a világképet vallató volt a legfontosabb [...] Nem ismervén egyedül üdvözítő elemzési módszert, de okulván többféleből is, metódusunkat írásról írásra az adott szöveg természetéhez igazítottuk.” Olvasónaplóról lévén szó, nem is igen tehetett mást Lőrinczy Huba, s éppen ez a öntudatosan bejelentett önkorlátozás szabadíthatja föl a Márai-művekről más elméleti megfontolások alapján nyilatkozókat. Más kérdés, hogy egy szigorúbb értelemben vett narratológiai elemzés esetleg ugyanolyan vagy hasonló következtetésekre juthat, mint e könyv

szerzője a közlés helye miatt szükség-szerűen oldottabb-olvasmányosabb előadásmódjával. Lőrinczy Huba határozott gesztusokkal utasítja el a szerinte ma „módi”-nak számító „irodalomról való beszéd”-et (az idézőjel tőlem való!): a „stiláris nettörődöm-ség”, a „kődgerjesztő misztikusság” és az „ezoterikus fogalmiság” vétkében marasztalva el a szakma egy részét. Máraira hivatkozva a „világosság, az érthetőség” stílusideálját hirdeti. Hogy a magyar fogalmazás nem minden „szakmabeli” erőssége, nemigen vitatható. A fogalmisággal kicsit más a helyzet, s talán a világosság és az érthetőség sem oly egyértelmű, mint hihetnők. Magam is szívesebben írok „érthetően” (?), csak azt nem tudom, kinek számára kell „érthetően” írni. Hol az a mérce, amely ezt a nagyobb hányad számára viszonylag megnyugtatóan megítéli. Értem én Lőrinczy Hubát, sok tekintetben (és titokban, szívem mélyén) igazat adok neki, de kétségeimet sem hallgathatom el. Az irodalomtudománynak is megvan a maga fogalmi nyelve, és nagy baj lenne, ha ez nem változna. Mindezzel együtt Lőrinczy Huba könyvét valóban érdemes elolvasni, márcsak azért is, mert vitázni hív, olvasásra ösztönöz, nem akar erőszakkal úgy állni író és olvasó közé, hogy mindenáron a maga igazát egyedülinek és kétségen kívülinek tüntesse föl. „Nincs értelmezés – írja számomra rokonszenvesen –, amely helyettesíthetné az alkotás személyes meghódításának fáradságos gyönyörét”.

Lőrinczy Huba Márai-értelmezéseinek sora ezzel a kötetel nem zárult le, a jövőben az egymás után, rendszeresen megjelenő alkotásokról is van, lesz mondandója, mindenekelőtt az Életünkben – és reményeim szerint, egyszer majd egy újabb kötetben.

Fried István